DAVLAT BAYROG'I — MILLIY O'ZLIGIMIZ, MUSTAQILLIGIMIZ VA KELAJAGIMIZ TIMSOLI

Abdusalomova Sarvinoz qizi
T.D.Y.U huzuridagi H. K. Muhitdinova nomidagi
akademik litseyning 201-guruh óquvchisi
E-mail : sarvinozabdusalomova34@gmail.com
Ilmiy rahbar: ***Ahmadaliyev Shohruh Bahromjon o'g'li***
T.D.Y.U huzuridagi H. K. Muhitdinova nomidagi
akademik litseyning Algebra fani óqituvchisi.
E-mail : shohruh105rus@gmail.com
https://doi.org/10.5281/zenodo.24239676

Annotatsiya. Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasi Davlat bayrog'ining huquqiy maqomi, ramziy mazmuni va jamiyat hayotidagi vazifalari milliy o'zlik, davlat mustaqilligi va kelajak istiqboli kabi uch o'lchov doirasida tahlil qilinadi. Tadqiqotda 2023-yilgi tahrirdagi Konstitutsiya, 1991-yil 18-noyabrdagi "O'zbekiston Respublikasining Davlat bayrog'i to'g'risida"gi Qonun va unga kiritilgan o'zgartishlar, shuningdek, milliy ramzlar nazariyasiga oid xorijiy va mahalliy ilmiy manbalar o'rganildi. Formal-yuridik, semiotik, tarixiy va qiyosiy metodlar yordamida bayroqning normativ-huquqiy himoya mexanizmi, rang va belgilarining rasmiy talqini hamda fuqarolik o'zligini shakllantirishdagi o'rni aniqlandi. Natijada Davlat bayrog'i vazifalarini tavsiflovchi "o'tmish – bugun – kelajak" modeli taklif etildi va yoshlarda ongli vatanparvarlikni tarbiyalash bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi.
Kalit so'zlar: *Davlat bayrog'i, davlat ramzlari, milliy o'zlik, mustaqillik, suverenitet, vatanparvarlik, Konstitutsiya, ramziy siyosat, fuqarolik tarbiyasi.*

THE STATE FLAG AS A SYMBOL OF NATIONAL IDENTITY, INDEPENDENCE AND THE FUTURE OF UZBEKISTAN

Abstract. The article analyses the legal status, symbolic content and social functions of the State Flag of the Republic of Uzbekistan through three dimensions: national identity, state independence and future orientation. The study draws on the 2023 edition of the Constitution, the Law "On the State Flag of the Republic of Uzbekistan" of 18 November 1991 with its subsequent amendments, and on international and domestic scholarship on national symbols. Using formal-legal, semiotic, historical and comparative methods, the author identifies the mechanism of legal protection of the flag, the official interpretation of its colours and emblems, and its role in shaping civic identity. A "past – present – future" model of the flag's functions is proposed, together with practical recommendations for fostering conscious patriotism among young people.
Keywords: *State Flag, state symbols, national identity, independence, sovereignty, patriotism, Constitution, symbolic politics, civic education.*

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

KIRISH

Har qanday davlat o'z mavjudligini nafaqat hudud, aholi va hokimiyat orqali, balki jamiyat a'zolari bir xil tushunadigan ramzlar vositasida ham namoyon qiladi. Bunday ramzlar orasida bayroq alohida o'rin tutadi: u ko'z bilan bir lahzada idrok etiladi, uzoqdan ko'rinadi va so'zsiz ham butun bir xalqni ifodalaydi. Ijtimoiy antropologiyada bayroq jamoaning o'zini o'zi anglashini moddiy shaklda mujassam etuvchi "jamoaviy belgi" sifatida talqin qilinadi. Bu qarash E. Dyurkgeymning totem haqidagi mashhur tahliliga borib taqaladi[1], keyinchalik esa R. Fert tomonidan milliy bayroqlarga nisbatan batafsil rivojlantirilgan[2].

XX asr oxirida dunyo siyosiy xaritasida o'nlab yangi mustaqil davlatlar paydo bo'ldi va ularning har biri uchun o'z ramzlarini yaratish davlat qurilishining dastlabki bosqichlaridan biriga aylandi. O'zbekiston ham bundan mustasno emas. 1991-yil 31-avgustda davlat mustaqilligi e'lon qilingach[3], oradan atigi uch oy o'tib, 1991-yil 18-noyabrda Oliy Kengash "O'zbekiston Respublikasining Davlat bayrog'i to'g'risida"gi Qonunni qabul qildi[4]. Davlat gerbi va Davlat madhiyasiga oid qonunlar esa keyinroq, 1992-yilda qabul qilingan edi[5]. Shu tariqa, bayroq yangi davlatning birinchi qonuniy mustahkamlangan ramzi bo'ldi.

Bugungi kunda bayroq masalasi faqat tarixiy yoki protokol ahamiyatiga ega emas. 2023-yilgi umumxalq referendumida qabul qilingan yangi tahrirdagi Konstitutsiyaning 5-moddasi O'zbekistonning qonun bilan tasdiqlanadigan davlat ramzlari — bayrog'i, gerbi va madhiyasiga egaligini hamda ularning davlat himoyasida ekanligini mustahkamladi[6]. 2023-yil 7-iyulda Davlat bayrog'i to'g'risidagi Qonunga kiritilgan o'zgartishlar bilan esa bayroqdan kundalik hayotda — uylarda, transport vositalarida, ommaviy tadbirlarda — hurmat bilan foydalanish imkoniyati kengaytirildi va uni hurmatsizlarcha qo'llash holatlari aniq taqiqlandi[7]. Bu o'zgarishlar davlat ramzlariga munosabatda rasmiy-protokol yondashuvdan fuqarolar hayotiga yaqinroq, kundalik yondashuvga o'tish tendensiyasidan dalolat beradi.

---

[1]Durkheim E. Les formes élémentaires de la vie religieuse: le système totémique en Australie. – Paris: Félix Alcan, 1912.

[2]Firth R. Symbols: Public and Private. – London: George Allen & Unwin, 1973.

[3]O'zbekiston Respublikasi davlat mustaqilligining asoslari to'g'risida: O'zbekiston Respublikasining 1991-yil 31-avgustdagi 336-XII-son Qonuni // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi. – URL: https://lex.uz.

[4]O'zbekiston Respublikasining Davlat bayrog'i to'g'risida: O'zbekiston Respublikasining 1991-yil 18-noyabrdagi 407-XII-son Qonuni (2024-yil 10-oktabrgacha kiritilgan o'zgartish va qo'shimchalar bilan) // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi. – URL: https://lex.uz/docs/-100122.

[5]O'zbekiston Respublikasining Davlat gerbi to'g'risida: O'zbekiston Respublikasining 1992-yil 2-iyuldagi 616-XII-son Qonuni; O'zbekiston Respublikasining Davlat madhiyasi to'g'risida: O'zbekiston Respublikasining 1992-yil 10-dekabrdagi 768-XII-son Qonuni // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi. – URL: https://lex.uz.

[6]O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi (2023-yil 30-apreldagi umumxalq referendumida qabul qilingan). – Toshkent: O'zbekiston, 2023. – 5-modda.

[7]O'zbekiston Respublikasining 2023-yil 7-iyuldagi O'RQ-853-son Qonuni bilan kiritilgan o'zgartishlar. Qarang: O'zbekiston Respublikasining Davlat bayrog'i to'g'risida: 1991-yil 18-noyabrdagi 407-XII-son Qonuni. – 5-, 5^1-, 5^2-, 11-moddalar // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi. – URL: https://lex.uz/docs/-100122.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Xorijiy ilmiy adabiyotda milliy ramzlarning ta'siri ikki xil baholanadi. Bir guruh tadqiqotchilar bayroq ijtimoiy birdamlikni mustahkamlash va umumiy fuqarolik o'zligini shakllantirish vositasi ekanini ta'kidlaydi[89]. Boshqalar esa ramzlarning ta'siri kontekstga bog'liqligi, ular ochiq vatanparvarlikni ham, boshqalarga nisbatan yopiq munosabatni ham kuchaytirishi mumkinligini qayd etadi[10]. Mazkur bahs postsovet davlatlari, xususan, O'zbekiston misolida yetarlicha o'rganilmagan, mahalliy adabiyotda esa bayroq ko'proq tavsifiy-ma'rifiy jihatdan yoritilib, uning huquqiy maqomi, ramziy mazmuni va ijtimoiy vazifalari yaxlit tizim sifatida kam tahlil qilingan.

Tadqiqotning maqsadi O'zbekiston Respublikasi Davlat bayrog'ining milliy o'zlik, davlat mustaqilligi va kelajak istiqboli timsoli sifatidagi o'rnini huquqiy, semiotik va ijtimoiy-tarbiyaviy jihatlardan kompleks tahlil qilish hamda uning jamiyatdagi vazifalarini tizimlashtiruvchi model taklif etishdan iborat. Shu maqsaddan kelib chiqib, quyidagi vazifalar belgilandi: bayroqning konstitutsiyaviy-huquqiy maqomi va himoya mexanizmini aniqlash; rang va belgilarining rasmiy talqinini ilmiy nazariyalar bilan qiyoslash; bayroqning fuqarolik o'zligini shakllantirishdagi va xalqaro munosabatlardagi vazifalarini ochib berish; yoshlar tarbiyasida bayroqdan foydalanish bo'yicha takliflar ishlab chiqish.

MATERIALLAR VA METODLAR

Tadqiqotning normativ bazasini O'zbekiston Respublikasining 2023-yilgi tahrirdagi Konstitutsiyasi, "O'zbekiston Respublikasi davlat mustaqilligining asoslari to'g'risida"gi (1991), "O'zbekiston Respublikasining Davlat bayrog'i to'g'risida"gi (1991), "O'zbekiston Respublikasining Davlat gerbi to'g'risida"gi (1992) va "O'zbekiston Respublikasining Davlat madhiyasi to'g'risida"gi (1992) qonunlar, Jinoyat kodeksi va Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksning davlat ramzlarini himoya qilishga oid normalari tashkil etdi. Qonun matnlari Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi (lex.uz) dagi amaldagi tahrir bo'yicha tekshirildi. Xalqaro-huquqiy kontekstni ochish uchun 1961-yilgi Diplomatik munosabatlar to'g'risidagi Vena konvensiyasi va BMT Bosh Assambleyasining O'zbekistonni tashkilotga qabul qilish haqidagi rezolyutsiyasi o'rganildi.

Bayroq rang va belgilarining rasmiy talqini uchun O'zbekiston Respublikasi Prezidentining rasmiy veb-saytida e'lon qilingan davlat ramzlari tavsifidan foydalanildi. Nazariy manbalar sifatida milliy o'zlik va millatchilik nazariyasi (E. Smit, B. Anderson, E. Xobsbaum), "kundalik millatchilik" konsepsiyasi (M. Billig), milliy ramzlar sotsiologiyasi (R. Fert, K. Serulo, G. Elgenius), ijtimoiy o'zlik nazariyasi (H. Tajfel, J. Terner) hamda milliy ramzlarning psixologik ta'siriga oid empirik tadqiqotlar (D. Bats, M. Kemmelmayer va D. Vinter, R. Xassin va hammualliflari) jalb qilindi. Mahalliy manbalardan ma'naviyat va milliy g'oya masalalariga bag'ishlangan asarlar tahlil etildi.

Tadqiqotda quyidagi metodlar qo'llanildi: formal-yuridik metod — bayroqqa oid normalar mazmuni va tuzilishini aniqlash uchun; tarixiy-huquqiy metod — qonunchilik evolyutsiyasini (1991–2024) kuzatish uchun; semiotik tahlil — rang va belgilarni ma'no tashuvchi tizim sifatida o'rganish uchun;

[8]Smith A. D. National Identity. – Reno: University of Nevada Press, 1991.

[9]Butz D. A. National Symbols as Agents of Psychological and Social Change // Political Psychology. – 2009. – Vol. 30, No. 5. – P. 779–804.

[10]Kemmelmeier M., Winter D. G. Sowing Patriotism, But Reaping Nationalism? Consequences of Exposure to the American Flag // Political Psychology. – 2008. – Vol. 29, No. 6. – P. 859–879.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

qiyosiy metod — O‘zbekiston tajribasini xalqaro amaliyot va ilmiy nazariyalar bilan solishtirish uchun; tizimli-strukturaviy metod — bayroq vazifalarini yaxlit model ko‘rinishida umumlashtirish uchun. Tadqiqot nazariy-tahliliy xarakterga ega bo‘lib, sotsiologik so‘rov ma’lumotlariga asoslanmaydi; bu holat muhokama bo‘limida cheklov sifatida alohida qayd etiladi.

NATIJALAR

1. Davlat bayrog‘ining konstitutsiyaviy-huquqiy maqomi va himoya mexanizmi

Tahlil shuni ko‘rsatdiki, O‘zbekiston qonunchiligida Davlat bayrog‘i ikki asosiy huquqiy sifatda belgilangan. Qonunning 2-moddasiga ko‘ra u O‘zbekiston Respublikasi davlat suverenitetining ramzi, 3-moddasiga ko‘ra esa xalqaro munosabatlarda O‘zbekistonning timsoli hisoblanadi[11]. Demak, qonun chiqaruvchi bayroqqa faqat bezak yoki an’ana sifatida emas, balki davlatchilikning huquqiy belgisi sifatida qaraydi. Bu yondashuv Konstitutsiyaning 1-moddasida mustahkamlangan suveren davlat maqomi bilan bevosita bog‘liq[12].

Qonunning 4-moddasida bayroqning tashqi ko‘rinishi aniq o‘lchamlar bilan belgilangan: u to‘q moviy, oq va to‘q yashil rangli, bayroqning butun uzunligi bo‘ylab o‘tgan uchta teng enli yo‘ldan iborat; o‘rtadagi oq yo‘lning ikki chetidan ingichka qizil hoshiya o‘tadi; yuqori moviy yo‘lda, dastaga yaqin joyda oq rangli yangi oy va o‘n ikkita oq rangli besh qirrali yulduz joylashgan; bayroqning eni va bo‘yi nisbati 1:2 ga teng. Qonunning 10-moddasi bayroq qanday o‘lchamda tayyorlanmasin, uning tasviri ilovadagi rangli va chizma tasvirga aniq mos kelishini talab qiladi. Bunday batafsil texnik reglament ramzning birligi va o‘zgarmasligini kafolatlaydi: bayroq qayerda va qanday hajmda tayyorlanmasin, u bir xil ma’noni ifodalashi lozim.

Qonunchilik evolyutsiyasi tahlili himoya mexanizmining bosqichma-bosqich kuchaytirilganini ko‘rsatdi. Qonunga 1999, 2004, 2010, 2017, 2019, 2021, 2023 va 2024-yillarda o‘zgartish va qo‘shimchalar kiritilgan. 2023-yilgi tahrirda kiritilgan 5^2-modda bayroqdan hurmatsizlarcha foydalanishning aniq holatlarini — yirtilgan, kirlangan yoki rangi o‘chgan bayroqni ko‘tarish, uni dasturxon, o‘rindiq qoplamasi, kiyim-kechak, ko‘rpa-to‘shak yoki qadoq sifatida ishlatish, bir martalik buyumlarda qo‘llashni taqiqlaydi. Shu bilan birga 13-modda O‘zbekiston fuqarolari va respublika hududida yashovchi boshqa shaxslarning Davlat bayrog‘ini hurmat qilish majburiyatini belgilaydi. Huquqbuzarlik uchun javobgarlik Ma’muriy javobgarlik to‘g‘risidagi kodeksning 203^1-moddasi (davlat ramzlari to‘g‘risidagi qonunchilikni buzish) va Jinoyat kodeksining 215-moddasi (davlat ramzlarini tahqirlash) bilan ta’minlanadi[13].

Natijada bayroqning himoya mexanizmi uch bosqichli tizim ekanligi aniqlandi: konstitutsiyaviy darajada ramz davlat himoyasiga olingan; maxsus qonun darajasida tavsif, foydalanish tartibi va taqiqlar belgilangan; huquqni muhofaza qilish darajasida esa ma’muriy va jinoiy javobgarlik choralari nazarda tutilgan.

---

[11] O‘zbekiston Respublikasining Davlat bayrog‘i to‘g‘risida: 1991-yil 18-noyabrdagi 407-XII-son Qonuni. – 2-, 3-moddalar // Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi. – URL: https://lex.uz/docs/-100122.

[12] O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. – Toshkent: O‘zbekiston, 2023. – 1-, 5-moddalar.

[13] O‘zbekiston Respublikasining Ma’muriy javobgarlik to‘g‘risidagi kodeksi (1994-yil 22-sentabr). – 203^1-modda; O‘zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi (1994-yil 22-sentabr). – 215-modda // Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi. – URL: https://lex.uz/docs/97664; https://lex.uz/docs/111457.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

2. Rang va belgilarning ramziy mazmuni: milliy o'zlik kodlari

Qonun matnida rang va belgilarning ma'nosi bevosita ko'rsatilmagan, biroq ularning rasmiy talqini davlat tomonidan e'lon qilingan. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining rasmiy veb-saytidagi tavsifga ko'ra, moviy rang hayotning asosiy manbai bo'lgan osmon va suvni, oq rang tinchlik va ezgulikni — xalqimizning "Oq yo'l!" tilagini, yashil rang tabiat, yangilanish va mo'l hosilni, ikki ingichka qizil yo'l esa vujudimizdagi hayotiy kuchni ifodalaydi. Yangi oy yangi mustaqil respublikaning tug'ilishini, o'n ikki yulduz esa ma'naviy timsol bo'lish bilan birga xalqimizning tarixiy an'analari va qadimiy quyosh kalendarini anglatadi[14].

Semiotik tahlil bu belgilarni uch ma'no qatlamiga ajratish imkonini berdi. Birinchi qatlam — tabiiy-geografik qatlam (osmon, suv, yer, tabiat) bo'lib, u xalqning makon bilan bog'liqligini, ya'ni "Vatan" tushunchasining moddiy asosini ifodalaydi. Ikkinchi qatlam — madaniy-tarixiy qatlam ("Oq yo'l" tilagi, quyosh kalendari, tarixiy an'analar) bo'lib, u avlodlar o'rtasidagi ma'naviy vorislikni ko'rsatadi. Uchinchi qatlam — siyosiy-tarixiy qatlam (yangi oy — mustaqil davlatning tug'ilishi) bo'lib, u ramzni muayyan tarixiy voqea bilan bog'laydi. E. Smit milliy o'zlikning asosi sifatida umumiy hudud, umumiy xotira, afsona va madaniyatni ko'rsatgan edi[15]. O'zbekiston bayrog'ining belgilari aynan shu tarkibiy qismlarni ixcham vizual tilda birlashtirgani bilan ajralib turadi.

K. Serulo milliy ramzlar dizayni ularni yaratgan davrning siyosiy va ijtimoiy sharoitlarini aks ettirishini empirik jihatdan ko'rsatgan[16]. Mazkur nuqtayi nazardan, 1991-yilda tanlangan ranglarda inqilobiy kurash yoki harbiy g'alaba emas, balki tinchlik, tabiat va hayot qadriyatlari ustuvorlik qilishi diqqatga sazovor. Bu yangi davlatning o'z tashqi va ichki siyosatini tinchliksevarlik va bunyodkorlik asosida qurish niyatini ramziy ifodalaganini ko'rsatadi.

3. Bayroq — mustaqillik va suverenitetning huquqiy-siyosiy belgisi

Bayroqning mustaqillik timsoli sifatidagi vazifasi ikki tekislikda namoyon bo'ladi. Ichki tekislikda u davlat hokimiyati organlarining legitimligini ko'rsatadi: Qonunning 5-moddasiga ko'ra bayroq Prezident qarorgohlari, Oliy Majlis palatalari, Vazirlar Mahkamasi, sudlar, mahalliy hokimiyat organlari, diplomatik vakolatxonalar va chegara o'tkazish punktlari binolarida doimiy ravishda ko'tariladi. Saylov va referendum kunlarida saylov uchastkalarida bayroq ko'tarilishi (6-modda) esa xalq hokimiyatining ramziy ifodasidir[17].

Tashqi tekislikda bayroq xalqaro huquq subyekti sifatidagi davlatni tanitadi. 1961-yilgi Diplomatik munosabatlar to'g'risidagi Vena konvensiyasining 20-moddasi vakolatxona va uning boshlig'iga vakolatxona binolarida, qarorgohda va transport vositalarida akkreditatsiya qiluvchi davlatning bayrog'i va gerbidan foydalanish huquqini beradi[18]. O'zbekiston 1992-yil 2-martda BMTga a'zo bo'lgach[19], uning

---

[14]The State symbols. The State Flag of the Republic of Uzbekistan // Official website of the President of the Republic of Uzbekistan. – URL: https://president.uz/en/pages/view/symbols.

[15]Smith A. D. National Identity. – Reno: University of Nevada Press, 1991. – P. 14.

[16]Cerulo K. A. Identity Designs: The Sights and Sounds of a Nation. – New Brunswick, NJ: Rutgers University Press, 1995.

[17]O'zbekiston Respublikasining Davlat bayrog'i to'g'risida: 1991-yil 18-noyabrdagi 407-XII-son Qonuni. – 5-, 6-moddalar // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi. – URL: https://lex.uz/docs/-100122.

[18]Vienna Convention on Diplomatic Relations, Vienna, 18 April 1961 // United Nations Treaty Series. – Vol. 500. – P. 95. – Art. 20.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

bayrog'i tashkilotning boshqa a'zo davlatlari bayroqlari qatorida o'rin oldi. Bu suverenitetning xalqaro hamjamiyat tomonidan tan olinishining ko'rgazmali ifodasi bo'ldi.

Shu bilan birga, Qonunning 7-moddasida Davlat bayrog'i xorijiy davlat bayroqlari bilan birga ko'tarilganda ulardan kichik yoki past bo'lmasligi talab etiladi. Bu qoida xalqaro huquqning asosiy tamoyillaridan biri — davlatlarning suveren tengligi tamoyilining protokol darajasidagi aksidir. Konstitutsiyaning 17-moddasida ham tashqi siyosatning asosiy tamoyillari qatorida davlatlarning suveren tengligi qayd etilgan.

4. Bayroq kundalik hayotda: fuqarolik o'zligini shakllantirish omili

M. Billig "kundalik millatchilik" konsepsiyasida milliy o'zlik asosan bayramlardagi tantanali marosimlar orqali emas, balki davlat idoralari, maktablar va ko'chalarda doimiy ko'rinib turadigan, deyarli e'tiborsiz qoladigan bayroqlar orqali har kuni qayta tiklanib borishini ko'rsatgan[20]. 2023-yilgi o'zgartishlar bilan bayroqdan uylarda, transport vositalari salonida va ommaviy tadbirlarda hurmat bilan foydalanishga ruxsat berilishi aynan shu "kundalik" ta'sir doirasini kengaytiradi. Endi ramz faqat rasmiy binolarga emas, balki fuqarolarning shaxsiy makoniga ham kirib boradi.

Ijtimoiy psixologiya ma'lumotlari bu jarayonning mexanizmini tushuntiradi. H. Tajfel va J. Terner ijtimoiy o'zlik nazariyasiga ko'ra, shaxs o'zini muayyan guruh a'zosi sifatida anglashi uning o'zini baholashi va xulq-atvoriga ta'sir qiladi[21]. Bayroq esa guruhga mansublikni eslatuvchi eng kuchli vizual signallardan biridir. R. Xassin va hammualliflarining tajribalarida hatto ongsiz darajadagi qisqa muddatli bayroq tasviri ham ishtirokchilarning siyosiy fikrlashiga ta'sir ko'rsatgani va ularni umumiy milliy pozitsiyaga yaqinlashtirgani aniqlangan[22].

Biroq ta'sirning yo'nalishi ramz qanday ma'no bilan to'ldirilganiga bog'liq. M. Kemmelmayer va D. Vinter tadqiqotida bayroq ba'zi kontekstlarda ochiq vatanparvarlikni emas, balki boshqalarga nisbatan ustunlik hissini kuchaytirgani qayd etilgan. D. Bats esa milliy ramzlar jamiyatda qaysi qadriyatlar bilan bog'langan bo'lsa, aynan o'sha qadriyatlarni faollashtirishini ta'kidlaydi. O'zbekiston bayrog'ining rasmiy talqinida tinchlik, tabiat, hayot va ma'naviyat qadriyatlari ustuvorligi uni inklyuziv fuqarolik o'zligi — millati va dinidan qat'i nazar barcha fuqarolarni birlashtiruvchi ramz sifatida talqin qilish uchun mustahkam asos yaratadi.

5. Davlat bayrog'i vazifalarining "o'tmish – bugun – kelajak" modeli

O'rganilgan materiallarni umumlashtirish asosida Davlat bayrog'ining jamiyatdagi vazifalarini uch vaqt o'lchovi bo'yicha tavsiflovchi model taklif etiladi (1-jadval). Model sarlavhada ilgari surilgan uch tushuncha — milliy o'zlik, mustaqillik va kelajakni bayroqning muayyan belgilari, huquqiy asoslari va amaliy namoyon bo'lish shakllari bilan bog'laydi.

---

[19]UN General Assembly Resolution 46/225. Admission of the Republic of Uzbekistan to membership in the United Nations, 2 March 1992.

[20]Billig M. Banal Nationalism. – London: Sage, 1995.

[21]Tajfel H., Turner J. C. An Integrative Theory of Intergroup Conflict // The Social Psychology of Intergroup Relations / ed. by W. G. Austin, S. Worchel. – Monterey, CA: Brooks/Cole, 1979. – P. 33–47.

[22]Hassin R. R., Ferguson M. J., Shidlovski D., Gross T. Subliminal Exposure to National Flags Affects Political Thought and Behavior // Proceedings of the National Academy of Sciences. – 2007. – Vol. 104, No. 50. – P. 19757–19761.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

1-jadval. Davlat bayrog'i vazifalarining "o'tmish – bugun – kelajak" modeli (muallif ishlanmasi)

O'lchov	Asosiy mazmuni	Bayroqdagi ifodasi	Huquqiy asos va amaliy shakllar
O'tmish: milliy o'zlik	Hudud, tarixiy xotira, madaniy vorislik	Moviy, yashil ranglar; 12 yulduz (tarixiy an'analar, quyosh kalendari); "Oq yo'l" tilagi	Konstitutsiya, 61-modda; tarixiy-madaniy merosni o'rganish, muzey va ta'lim dasturlari
Bugun: mustaqillik va suverenitet	Davlat hokimiyatining legitimligi, xalqaro tan olinish, suveren tenglik	Yangi oy (mustaqil respublikaning tug'ilishi); bayroqning rasmiy maqomi	Konstitutsiya, 1-, 5-, 17-moddalar; Qonun, 2–7-moddalar; Vena konvensiyasi (1961), 20-modda
Kelajak: birdamlik va taraqqiyot	Fuqarolik o'zligi, tinchlik, bunyodkorlik, yoshlar tarbiyasi	Oq rang (tinchlik), yashil rang (yangilanish), qizil hoshiya (hayotiy kuch)	Qonun, 5-, 13-moddalar (2023-yilgi tahrir); ta'lim-tarbiya dasturlari, 18-noyabr tadbirlari, sport yutuqlari

Jadvaldan ko'rinib turibdiki, bayroqning uch vazifasi bir-birini to'ldiradi: milliy o'zlik vazifasi ramzga tarixiy chuqurlik beradi, mustaqillik vazifasi uni huquqiy kuch bilan ta'minlaydi, kelajak vazifasi esa ramzni yosh avlod qadriyatlariga bog'lab, uning ijtimoiy hayotiyligini saqlaydi. Uchinchi vazifa normativ jihatdan eng kam tartibga solingan, biroq uzoq muddatli istiqbolda eng muhimi hisoblanadi.

MUHOKAMA

Olingan natijalar bayroqni faqat "davlat atributi" sifatida qarash yetarli emasligini ko'rsatadi. B. Anderson millatni "tasavvurdagi hamjamiyat" deb ta'riflab, uning a'zolari bir-birini hech qachon ko'rmasa ham umumiy ramzlar va axborot vositalari orqali o'zaro bog'liqlikni his qilishini asoslagan edi[23]. Bayroq ana shu tasavvurdagi bog'liqlikning eng ko'rgazmali shaklidir. O'zbekiston misolida bu ayniqsa muhim: ko'p millatli va ko'p konfessiyali jamiyatda bayroq barcha fuqarolar uchun teng tegishli bo'lgan umumiy belgi vazifasini bajaradi.

E. Xobsbaum va T. Reynjer "ixtiro qilingan an'analar" konsepsiyasida yangi davlatlar ko'pincha o'z ramzlarini qadimiy o'tmish bilan bog'lash orqali legitimlashtirishini ko'rsatgan[24]. O'zbekiston bayrog'ida ham shunday uyg'unlik kuzatiladi: 1991-yilda yaratilgan ramz qadimiy quyosh kalendari, xalq tilaklari va tarixiy an'analarga ishora qiluvchi belgilar orqali ko'p asrlik davlatchilik tarixi bilan bog'lanadi. Biroq bu holatni sun'iy "ixtiro" sifatida emas, balki mavjud madaniy merosni yangi siyosiy

[23] Anderson B. Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism. – Rev. ed. – London; New York: Verso, 2006.

[24] Hobsbawm E., Ranger T. (eds.). The Invention of Tradition. – Cambridge: Cambridge University Press, 1983.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

shaklda qayta ifodalash sifatida baholash to‘g‘riroq. Zero, Konstitutsiyaning 61-moddasi fuqarolarga xalqning tarixiy, ma’naviy va madaniy merosini asrab-avaylash majburiyatini yuklaydi[25].

Ikkinchi muhim jihat — huquqiy himoya va ixtiyoriy hurmat o‘rtasidagi muvozanat. G. Elgenius milliy ramzlarning barqarorligi asosan majburlov bilan emas, balki ularni jamiyat a’zolari tomonidan ixtiyoriy ravishda qabul qilinishi va marosimlarda qayta-qayta takrorlanishi bilan ta’minlanishini ta’kidlaydi[26]. K. Marvin va D. Ingl ham bayroqqa bo‘lgan munosabat jamoaviy marosimlar orqali shakllanishini ko‘rsatgan[27]. Shu nuqtayi nazardan, 2023-yilgi islohot muvozanatli yechim sifatida baholanishi mumkin: u bir tomondan taqiqlarni aniqlashtirgan bo‘lsa, ikkinchi tomondan fuqarolarga bayroqdan kundalik hayotda foydalanish imkonini berib, ixtiyoriy hurmatning ijtimoiy asosini kengaytirdi.

Uchinchi jihat bayroqning kelajak timsoli sifatidagi vazifasi bilan bog‘liq. Mamlakat rahbari Sh. M. Mirziyoyev “Yangi O‘zbekiston strategiyasi” asarida yoshlarni vatanparvarlik va milliy qadriyatlarga hurmat ruhida tarbiyalashni davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida belgilagan[28]. Avvalroq I. A. Karimov ham ma’naviy tarbiyaning muhim vositalari qatorida milliy ramzlarga hurmatni alohida ta’kidlagan edi[29]. Biroq tadqiqot natijalari va xorijiy tajriba shuni ko‘rsatadiki, bayroq bilan bog‘liq tarbiya faqat tantanali marosimlar va yodlash bilan cheklanib qolsa, u rasmiyatchilikka aylanishi mumkin. Samarali yondashuv ramzning ma’nosini tushuntirish, uni tinchlik, bunyodkorlik, ilm-fan va sport yutuqlari bilan bog‘lashni taqozo etadi. Masalan, xalqaro sport musobaqalarida g‘olib sportchilarimiz sharafiga bayroq ko‘tarilishi yoshlarda ramzni zamonaviy muvaffaqiyat timsoli sifatida idrok etishga xizmat qiladi.

Har yili 18-noyabr kuni Davlat bayrog‘i qabul qilingan kun sifatida nishonlanishi[30] ham ushbu tarbiyaviy vazifani bajarish uchun qulay imkoniyatdir. Bu sanani faqat rasmiy tadbirlar bilan emas, balki ta’lim muassasalarida bayroq tarixi va ramziy mazmuniga bag‘ishlangan interfaol mashg‘ulotlar, ijodiy tanlovlar va loyihalar bilan boyitish maqsadga muvofiq.

Tadqiqotning ayrim cheklovlarini ham qayd etish lozim. Birinchidan, ish nazariy-tahliliy xarakterga ega bo‘lib, O‘zbekiston fuqarolarining bayroqqa munosabatini o‘lchovchi sotsiologik ma’lumotlarga tayanmaydi. Ikkinchidan, ramzlar psixologik ta’siriga oid empirik tadqiqotlar asosan G‘arb mamlakatlarida o‘tkazilgan va ularning natijalarini mahalliy kontekstga to‘g‘ridan-to‘g‘ri ko‘chirish ehtiyotkorlikni talab qiladi. Kelgusi tadqiqotlarda turli yosh va ijtimoiy guruhlar o‘rtasida bayroq ramziy mazmunini idrok etish darajasini aniqlovchi so‘rovnomalar o‘tkazish tavsiya etiladi.

---

[25] O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. – Toshkent: O‘zbekiston, 2023. – 61-modda.

[26] Elgenius G. Symbols of Nations and Nationalism: Celebrating Nationhood. – Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2011.

[27] Marvin C., Ingle D. W. Blood Sacrifice and the Nation: Totem Rituals and the American Flag. – Cambridge: Cambridge University Press, 1999.

[28] Mirziyoyev Sh. M. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O‘zbekiston, 2021.

[29] Karimov I. A. Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma’naviyat, 2008.

[30] O‘zbekiston Respublikasi Davlat bayrog‘i qabul qilingan kun // O‘zbekiston Respublikasi Hukumat portali. – URL: https://gov.uz/oz/news/view/310.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

XULOSA

O‘tkazilgan tadqiqot asosida quyidagi xulosalarga kelindi.

Birinchidan, O‘zbekiston Respublikasi Davlat bayrog‘i Konstitutsiya, maxsus qonun hamda ma’muriy va jinoyat qonunchiligidan iborat uch bosqichli huquqiy himoya tizimiga ega. 2023-yilgi o‘zgartishlar bu tizimni hurmatsiz foydalanish holatlarini aniqlashtirish va fuqarolarning bayroqdan kundalik hayotda foydalanish imkoniyatini kengaytirish orqali takomillashtirdi.

Ikkinchidan, bayroq rang va belgilarining rasmiy talqini tabiiy-geografik, madaniy-tarixiy va siyosiy-tarixiy ma’no qatlamlarini birlashtiradi. Bu ramzni milliy o‘zlikning hudud, xotira va madaniyat kabi asosiy tarkibiy qismlarini ixcham ifodalovchi vizual tizimga aylantiradi.

Uchinchidan, bayroq ichki tekislikda davlat hokimiyatining legitimligini, tashqi tekislikda esa O‘zbekistonning xalqaro huquq subyekti sifatidagi suverenitetini va boshqa davlatlar bilan teng huquqliligini ifodalaydi.

To‘rtinchidan, taklif etilgan “o‘tmish – bugun – kelajak” modeli bayroqning milliy o‘zlik, mustaqillik va kelajak timsoli sifatidagi vazifalarini yaxlit tizim sifatida ko‘rish imkonini beradi. Ulardan kelajak vazifasi normativ jihatdan eng kam tartibga solingan bo‘lib, uni ta’lim-tarbiya vositalari orqali kuchaytirish talab etiladi.

Beshinchidan, yoshlar tarbiyasida bayroqdan foydalanish samaradorligini oshirish uchun quyidagilar tavsiya etiladi: umumta’lim maktablari va oliy ta’lim muassasalarining “Tarbiya” va huquq fanlari dasturlarida Davlat bayrog‘i to‘g‘risidagi Qonunning 2023-yilgi tahririni o‘rganishga alohida mavzu ajratish; 18-noyabr munosabati bilan interfaol ta’lim tadbirlari tizimini yo‘lga qo‘yish; bayroq ramziy mazmunini yoshlar idrok etish darajasini aniqlovchi muntazam sotsiologik monitoring o‘tkazish.

Umuman olganda, Davlat bayrog‘i O‘zbekiston xalqining o‘tmishdan meros qilib olgan qadriyatlarini, bugun erishilgan mustaqillikni va kelajakka bo‘lgan ishonchini yagona timsolda birlashtiradi. Uning qadr-qimmati qonun bilan himoya qilinishi zarur, biroq ramzning chinakam kuchi har bir fuqaroning, ayniqsa, yosh avlodning uni ongli ravishda o‘z qadriyati sifatida qabul qilishida namoyon bo‘ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi (2023-yil 30-apreldagi umumxalq referendumida qabul qilingan). – Toshkent: O‘zbekiston, 2023.
2. O‘zbekiston Respublikasi davlat mustaqilligining asoslari to‘g‘risida: O‘zbekiston Respublikasining 1991-yil 31-avgustdagi 336-XII-son Qonuni // Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi. – URL: https://lex.uz.
3. O‘zbekiston Respublikasining Davlat bayrog‘i to‘g‘risida: O‘zbekiston Respublikasining 1991-yil 18-noyabrdagi 407-XII-son Qonuni (2024-yil 10-oktabrgacha kiritilgan o‘zgartish va qo‘shimchalar bilan) // Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi. – URL: https://lex.uz/docs/-100122.
4. O‘zbekiston Respublikasining Davlat gerbi to‘g‘risida: O‘zbekiston Respublikasining 1992-yil 2-iyuldagi 616-XII-son Qonuni // Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi. – URL: https://lex.uz.
5. O‘zbekiston Respublikasining Davlat madhiyasi to‘g‘risida: O‘zbekiston Respublikasining 1992-yil 10-dekabrdagi 768-XII-son Qonuni // Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi. – URL: https://lex.uz.
6. O‘zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi (1994-yil 22-sentabr) // Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi. – URL: https://lex.uz/docs/111457.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

7. O'zbekiston Respublikasining Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksi (1994-yil 22-sentabr) // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi. – URL: https://lex.uz/docs/97664.
8. Vienna Convention on Diplomatic Relations, Vienna, 18 April 1961 // United Nations Treaty Series. – Vol. 500. – P. 95.
9. UN General Assembly Resolution 46/225. Admission of the Republic of Uzbekistan to membership in the United Nations, 2 March 1992.
10. Mirziyoyev Sh. M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2021.
11. Karimov I. A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
12. Anderson B. Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism. – Rev. ed. – London; New York: Verso, 2006.
13. Billig M. Banal Nationalism. – London: Sage, 1995.
14. Butz D. A. National Symbols as Agents of Psychological and Social Change // Political Psychology. – 2009. – Vol. 30, No. 5. – P. 779–804.
15. Cerulo K. A. Identity Designs: The Sights and Sounds of a Nation. – New Brunswick, NJ: Rutgers University Press, 1995.
16. Durkheim E. Les formes élémentaires de la vie religieuse: le système totémique en Australie. – Paris: Félix Alcan, 1912.
17. Elgenius G. Symbols of Nations and Nationalism: Celebrating Nationhood. – Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2011.
18. Firth R. Symbols: Public and Private. – London: George Allen & Unwin, 1973.
19. Hassin R. R., Ferguson M. J., Shidlovski D., Gross T. Subliminal Exposure to National Flags Affects Political Thought and Behavior // Proceedings of the National Academy of Sciences. – 2007. – Vol. 104, No. 50. – P. 19757–19761.
20. Hobsbawm E., Ranger T. (eds.). The Invention of Tradition. – Cambridge: Cambridge University Press, 1983.
21. Kemmelmeier M., Winter D. G. Sowing Patriotism, But Reaping Nationalism? Consequences of Exposure to the American Flag // Political Psychology. – 2008. – Vol. 29, No. 6. – P. 859–879.
22. Marvin C., Ingle D. W. Blood Sacrifice and the Nation: Totem Rituals and the American Flag. – Cambridge: Cambridge University Press, 1999.
23. Smith A. D. National Identity. – Reno: University of Nevada Press, 1991.
24. Tajfel H., Turner J. C. An Integrative Theory of Intergroup Conflict // The Social Psychology of Intergroup Relations / ed. by W. G. Austin, S. Worchel. – Monterey, CA: Brooks/Cole, 1979. – P. 33–47.
25. The State symbols // Official website of the President of the Republic of Uzbekistan. – URL: https://president.uz/en/pages/view/symbols.
26. O'zbekiston Respublikasi Davlat bayrog'i qabul qilingan kun // O'zbekiston Respublikasi Hukumat portali. – URL: https://gov.uz/oz/news/view/310.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.